

٥١٤٥٤

بسم الله الرحمن الرحيم

بررسی آثار سیاست خرید تضمینی محصولات کشاورزی در استان فارس

به وسیله‌ی:

حسین شفیعی

پایان نامه

ارائه شده به معاونت تحصیلات تکمیلی به عنوان بخشی از فعالیت‌های تحصیلی لازم
برای اخذ درجه‌ی کارشناسی ارشد

در رشته‌ی:

اقتصاد کشاورزی

از دانشگاه شیراز

شیراز

جمهوری اسلامی ایران

ارزیابی و تصویب شده توسط کمیته پایان نامه با درجه: عالی

دکتر محمد بخشوده، استادیار بخش اقتصاد کشاورزی (رئیس کمیته)

دکتر غلامرضا سلطانی، استاد بخش اقتصاد کشاورزی

دکتر بهاء‌الدین نجفی، استاد بخش اقتصاد کشاورزی

شهریور ماه ۱۳۸۲

۵۸۴۵۴

سپاسگزاری

خدای را سپاس می‌گویم که جز با لطف و عنایت خاص او، پیمودن این راه میسر نبود. در پایان نگارش این تحقیق بر خود لازم می‌دانم از راهنمایی‌های ارزنده و راهگشای استاد راهنمای عزیزم جناب آقای دکتر محمد بخشوده که مرا در کلیه مراحل این پژوهش یاری فرمودند تشکر کنم. در ضمن از راهنمایی‌های و مساعدت‌های اساتید مشاورم آقایان دکتر غلامرضا سلطانی و دکتر بهاءالدین نجفی بخاطر نظرات ارزشمندشان بسیار سپاسگزارم. بی شک انجام مراحل مختلف این پژوهش بدون یاری و مساعدت دوستان عزیزم همچون آقایان مهندس محمدرضا گرین، علی اکبر قرنلی، محمود صبوحی، مجید محمودزاده، عباس عبدشاهی، علی شیرزادکبریا، مسعود پیروزی‌راد، غلامرضا خادمی‌پور، کیخسرو کی‌منش، مرتضی قاسم‌پور، افراسیاب میرزایی، جهان‌شاه اشکانی، ذکریا فرج‌زاده، علی سلمانی، صادق میری و خانم مهندس آشان شوشتریان میسر نبود. همچنین از کارکنان محترم بخش اقتصاد کشاورزی جناب آقای عباس نجاتی کارشناس محترم بخش، سرکار خانم سودمند و رضایی و آقای اکبر جاویدی آزاد که همواره با زحمات بی‌دریغشان مرا مورد لطف خود قرار دادند، سپاسگزاری می‌کنم. از زحمات والدین مهربانم که از هیچ کوششی در جهت تأمین آسایش من فروگذاری نکردند، کمال تشکر را دارم.

غنیمتی است ترا داشتن

تقدیم

پدر و مادر عزیزم

و

امانگه از صمیم قلب دوستدارم

چکیده

بررسی آثار سیاست خرید تضمینی محصولات کشاورزی در استان فارس

به وسیله‌ی:

حسین شفیعی

هدف اصلی این مطالعه، بررسی آثار سیاست خرید تضمینی محصولات پنبه، خرما، سیب‌زمینی و پیاز در دوره زمانی ۱۳۵۰-۷۸ در استان فارس می‌باشد. برای نیل به این منظور ابتدا اشکال مختلف نرخ حمایت به عنوان معیاری جهت مداخلات محاسبه شد. سپس با استفاده از مدل تعدیل جزئی نرلاو، توابع سطح زیر کشت و عملکرد محصولات مورد مطالعه برآورد گردید و معیار نرخ حمایت مؤثر مستقیم به عنوان یکی از متغیرهای توضیحی مؤثر بر سطح زیر کشت و عملکرد وارد مدل شد. محاسبه نرخ حمایت نشان داد که هیچکدام از محصولات مورد حمایت مستقیم دولت واقع نشدند و شدت این عدم حمایت در مورد محصول پنبه بسیار زیاد بود. بطور کلی، می‌توان گفت که تأثیر سیاستهای حمایتی دولت بر سطح زیر کشت و عملکرد محصولات مورد تردید می‌باشد و در اغلب موارد نرخ حمایت تأثیر معنی‌داری بر سطح زیر کشت و عملکرد محصولات نداشته و یا کشت متغیر سطح

زیر کشت و عملکرد نسبت به نرخ حمایت بسیار پایین بود. نتایج نشان داد که در مقایسه وضعیت کنونی با موقعیتی که تمامی محصولات خرید تضمینی شوند به استثنای محصول پنبه در سال ۱۳۸۰، تغییر در رفاه اجتماعی منفی بود. یعنی خرید تضمینی تمامی محصولات کشاورزی با چنین قیمت تضمینی موجب کاهش رفاه اجتماعی خواهد شد. ضرورت بازنگری در اجرای سیاست خرید تضمینی در استان فارس لازم به نظر می‌رسد و برای محصولات مورد نظر شاید بهتر باشد سیاست پرداخت مستقیم به کشاورزان از طرف دولت اعمال شود.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
ده	فهرست جداول
دوازده	فهرست نمودارها
۲	فصل اول: اهمیت سیاست خرید تضمینی
۴	۱-۱- ضرورت و اهداف مطالعه سیاست خرید تضمینی
۵	۲-۱-نگاهی به وضعیت موجود محصولات مورد مطالعه در استان فارس
۵	الف-پنبه
۱۰	ب-خرما
۱۴	ج- سیب زمینی
۱۷	د- پیاز
۲۱	۱-۳- خرید تضمینی محصولات کشاورزی در استان فارس
۲۳	۱-۴- اهداف تحقیق
۲۳	۱-۴-۱- اهداف اصلی
۲۴	۱-۴-۲- اهداف فرعی
۲۴	۱-۵- فرضیات
۲۴	۱-۶- سلسله مراتب اجرای برنامه خرید تضمینی محصولات کشاورزی
۲۶	فصل دوم: مروری بر تحقیقات گذشته
۲۶	۱-۲- مطالعات مربوط به واکنش عرضه و اثر سیاست‌های حمایتی روی آن
۳۲	۲-۲- مطالعات مربوط به تخمین تابع تقاضا

عنوان	صفحه
۳-۲- مطالعات مربوط به سیاست قیمت گذاری و آثار آن بر بخش کشاورزی	۳۴
۴-۲- مطالعات انجام شده در زمینه نرخ حمایت و استفاده از قیمت های بین المللی و	
قیمت سر مرز محصولات	۳۸
۵-۲- تاریخچه قیمت گذاری محصولات کشاورزی در ایران	۴۲
فصل سوم: تئوری و روش تحقیق	۴۵
۱-۳- نظریه عرضه	۴۶
۲-۳- تابع عرضه	۴۷
۱-۲-۳- مدل تعدیل جزئی	۴۹
۳-۳- توابع تقاضا	۵۱
۱-۳-۳- مقدمه	۵۱
۲-۳-۳- توابع تک معادله ای تقاضا	۵۳
۴-۳- روش تحقیق	۵۴
۱-۴-۳- نرخ حمایت دولت	۵۴
۲-۴-۳- مدل سطح زیر کشت و عملکرد	۵۶
۳-۴-۳- مدل عرضه و تقاضا	۵۷
۴-۴-۳- آزمون هاسمن	۵۸
۵-۴-۳- بررسی آثار سیاست خرید تضمینی محصولات کشاورزی	۵۹
الف- سناریوی اول	۵۹
ب- سناریوی دوم	۶۰
ج- سناریوی سوم	۵۸
۶-۴-۳- سیاست پرداخت مستقیم به زارعین همراه با کنترل مقدار عرضه	۵۹
۷-۴-۳- آمار و اطلاعات مورد نیاز	۶۰
فصل چهارم: یافته های تحقیق	۶۳
۱-۴- قیمت های داخلی، واقعی داخلی و سرمرز محصولات	۶۴
۲-۴- نرخ حمایت	۷۳
۱-۲-۴- نرخ حمایت اسمی مستقیم	۷۳
۲-۲-۴- نرخ حمایت مؤثر مستقیم	۷۷

۳-۴- تخمین توابع سطح زیر کشت، عملکرد و اثر سیاست‌های حمایتی	۸۱
۴-۳-۱- نتایج حاصل از برآورد مدل‌های سطح زیر کشت و عملکرد پنبه در استان فارس	۸۱
۴-۳-۲- نتایج حاصل از برآورد مدل‌های سطح زیر کشت و عملکرد خرما در استان فارس	۸۳
۴-۳-۳- نتایج حاصل از برآورد مدل‌های سطح زیر کشت و عملکرد سیب‌زمینی در استان فارس	۸۵
۴-۳-۴- نتایج حاصل از برآورد مدل‌های سطح زیر کشت و عملکرد پیاز در استان فارس	۸۷
۴-۴- نتایج حاصل از تخمین مدل‌های عرضه و تقاضای محصولات مورد مطالعه	۸۸
۴-۴-۱- نتایج حاصل از آزمون همزمانی	۸۸
۴-۴-۲- نتایج حاصل از تخمین معادلات عرضه و تقاضای محصولات در استان فارس	۸۹
الف- عرضه و تقاضای پنبه	۸۹
ب- عرضه و تقاضای خرما	۸۹
ج- عرضه و تقاضای سیب‌زمینی	۹۰
د- عرضه و تقاضای پیاز	۹۰
۴-۵- سیاست قیمت حمایتی	۹۱
الف- سناریوی اول	۹۱
ب- سناریوی دوم	۹۳
ج- سناریوی سوم	۹۴
۴-۶- سیاست پرداخت مستقیم به کشاورزان با کنترل مقدار عرضه	۹۶
۴-۷- مقایسه نرخ حمایت مؤثر و قیمت واقعی داخلی در گروه‌های مختلف	۹۷
۴-۸- نظر زارعین در مورد سیاست خرید تضمینی محصولات کشاورزی	۱۰۲
فصل پنجم: نتیجه‌گیری و پیشنهادات	۱۰۷
۵-۱- بررسی قیمت‌های داخلی و سرمرز و محاسبه نرخ‌های حمایت در استان فارس	۱۰۸
۵-۲- نتایج توابع تولید، سطح زیر کشت و عملکرد	۱۱۰

صفحه	عنوان
۱۱۱	۵-۳- نتایج توابع عرضه و تقاضا
۱۱۱	۵-۴- تغییر در مازاد تولیدکنندگان، تغییر در مازاد مصرف کنندگان و تغییر در مازاد رفاه اجتماعی
۱۱۲	۵-۵- طبقه بندی نظر زارعین
۱۱۳	۵-۶- پیشنهادات
۱۱۵	منابع
۱۲۲	پیوست

فهرست جداول

صفحه	جدول
۶.....	جدول ۱-۱- مقایسه تولید، سطح زیر کشت و عملکرد محصولات مورد مطالعه در کشور و استان فارس در سال زراعی ۱۳۷۶-۷۷
۷.....	جدول ۲-۱- سطح زیر کشت، تولید و عملکرد پنبه در شهرستانهای استان فارس در سال زراعی ۱۳۷۶-۷۷
۹.....	جدول ۳-۱- سطح زیر کشت، تولید و عملکرد پنبه در استان فارس و صادرات پنبه
۱۰.....	جدول ۴-۱- مقایسه قیمت‌های مختلف محصول پنبه (ریال)
۱۱.....	جدول ۵-۱- سطح زیر کشت، تولید و عملکرد خرما در شهرستانهای استان فارس در سال زراعی ۱۳۷۶-۷۷
۱۳.....	جدول ۶-۱- سطح زیر کشت، تولید و عملکرد خرما در استان فارس و واردات و صادرات خرما در ایران
۱۴.....	جدول ۷-۱- مقایسه قیمت‌های مختلف محصول خرما (ریال)
۱۵.....	جدول ۸-۱- سطح زیر کشت، تولید و عملکرد سیب‌زمینی در شهرستانهای استان فارس در سال زراعی ۱۳۷۶-۷۷
۱۶.....	جدول ۹-۱- سطح زیر کشت، تولید و عملکرد سیب‌زمینی در استان فارس و واردات و صادرات سیب‌زمینی در ایران
۱۷.....	جدول ۱۰-۱- مقایسه قیمت‌های مختلف محصول سیب‌زمینی (ریال)
۱۸.....	جدول ۱۱-۱- سطح زیر کشت، تولید و عملکرد پیاز در شهرستانهای استان فارس در سال زراعی ۱۳۷۶-۷۷
۲۰.....	جدول ۱۲-۱- سطح زیر کشت، تولید و عملکرد پیاز در استان فارس و واردات و صادرات پیاز در ایران

جدول

صفحه

جدول ۱-۱۳- مقایسه قیمت‌های مختلف محصول پیاز (ریال)	۲۱
جدول ۱-۱۴- خرید تضمینی محصولات کشاورزی در استان فارس	۲۳
جدول ۴-۱- قیمت جاری داخلی محصولات کشاورزی (کیلوگرم-ریال)	۶۷
جدول ۴-۲- قیمت واقعی داخلی محصولات کشاورزی (کیلوگرم-ریال)	۶۹
جدول ۴-۳- قیمت سر مرز محصولات کشاورزی (کیلوگرم-ریال)	۷۱
جدول ۴-۴- نرخ حمایت اسمی مستقیم محصولات کشاورزی	۷۴
جدول ۴-۵- نرخ حمایت مؤثر مستقیم محصولات کشاورزی	۷۸
جدول ۴-۶- کشش قیمتی عرضه و تقاضای محصولات مورد مطالعه	۹۱
جدول ۴-۷- مقایسه اثرات سیاست خرید تضمینی در سناریوی اول (میلیون ریال)	۹۳
جدول ۴-۸- مقایسه اثرات سیاست خرید تضمینی در سناریوی دوم (میلیون ریال)	۹۴
جدول ۴-۹- مقایسه اثرات سیاست خرید تضمینی در سناریوی سوم	۹۵
جدول ۴-۱۰- مخارج دولت در مورد سیاست خرید تضمینی محصولات کشاورزی (میلیون ریال)	۹۶
جدول ۴-۱۱- مقایسه زیان ناشی از سیاست پرداخت مستقیم با سیاست خرید تضمینی	۹۷
جدول ۴-۱۲- نرخ حمایت مؤثر در سالهایی که خرید تضمینی صورت گرفت	۹۹
جدول ۴-۱۳- مقایسه میانگین نرخ حمایت مؤثر در گروه‌های مختلف	۹۹
جدول ۴-۱۴- مقایسه میانگین قیمت واقعی داخلی در گروه‌های مختلف	۱۰۱
جدول ۴-۱۵- نظر زارعین در مورد سیاست خرید تضمینی محصولات کشاورزی	۱۰۴
جدول ۴-۱۶- مشکلات اجرایی موجود در اجرای سیاست خرید تضمینی در استان فارس	۱۰۶

فهرست نمودارها

نمودار	صفحه
نمودار ۱-۳- منحنی عرضه انفرادی و هزینه‌های تولید.....	۴۸
نمودار ۲-۳- تغییر در مازاد تولیدکنندگان و مصرف کنندگان.....	۵۹
نمودار ۳-۳- سیاست پرداخت مستقیم به زارعین.....	۶۱
نمودار ۱-۴- قیمت جاری داخلی محصولات کشاورزی (کیلوگرم-ریال).....	۶۸
نمودار ۲-۴- قیمت واقعی داخلی محصولات کشاورزی (کیلوگرم-ریال).....	۷۰
نمودار ۳-۴- قیمت سر مرز محصولات کشاورزی (کیلوگرم-ریال).....	۷۲
نمودار ۴-۴- نرخ حمایت اسمی مستقیم محصولات کشاورزی.....	۷۵
نمودار ۵-۴- مقایسه نرخ حمایت مؤثر مستقیم در محصولات مورد مطالعه.....	۷۹
نمودار ۶-۴- مقایسه میانگین نرخ حمایت مؤثر در سالهای مختلف محصول پیاز.....	۱۰۰
نمودار ۷-۴- مقایسه میانگین قیمت واقعی در سالهای مختلف خرما.....	۱۰۰

فصل اول

مقدمه

۱- اهمیت سیاست خرید تضمینی

بسیاری از کشورهای در حال توسعه، از حیث اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با کشاورزی عجین هستند. کشاورزی، چه معیشتی و چه بصورت تجاری، فعالیت عمده اقتصادی را در این کشورها تشکیل داده، به نحوی که از آن نه تنها به عنوان یک شغل، بلکه به عنوان یک شیوه زندگی یاد می‌شود (تودارو ۱۳۷۷). بخش کشاورزی نقش غالب و حیاتی در اقتصاد ملی ایران ایفا می‌کند. بر اساس آمارهای منتشر شده از سوی وزارت جهاد کشاورزی در سال ۱۳۷۹، سهم بخش کشاورزی در تولید ناخالص ملی و اشتغال به ترتیب ۲۷ و ۲۳ درصد بوده و بیش از ۸۰ درصد غذای جمعیت را تأمین کرده است (بانک جهانی و وزارت جهاد کشاورزی). از این رو، حمایت سیاست‌گذاران از این بخش و تلاش در جهت تقویت آن، ضروری است.

حمایت از بخش کشاورزی نیاز به هزینه‌های سنگین دارد که بخشی از آن را مصرف‌کنندگان داخلی این محصولات و بخشی را دولت بر عهده می‌گیرد. بنا بر این بحث حمایت در کشورهایی می‌تواند بطور جدی مطرح باشد که اولاً مصرف‌کنندگان شهری از نظر قدرت خرید توانایی پرداخت مالیات ناشی از حمایت را دارا باشند و ثانیاً، دولت توان پرداخت هزینه حمایت از بخش کشاورزی را داشته باشد. لذا، کشورهای صنعتی، به ویژه کشورهای صادرکننده محصولات کشاورزی، برخی از